

ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԵԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԵԱՆ, ԲԵՐԱՅԵԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ.

1876

ՏԱՐԻ Ը. — ԽԱՐՏ 54

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ԿՂԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.

Արդ՛ չեմ եմ գիշեր Ժամանակներս դա-
րուն յեղափոխական ընթացքը իւր աղ-
ղիցութեան կնիքը գրաւ նաեւ ընդհանուր
ազգաց եկեղեցականութեան կամ կղի-
րականութեան վերայ՝ նո՛ւազեցներով
Լաւրոպայի ժողովրդեան առջեւանոր հո-
գեորական բարձր ու վաճա՛նչանակու-
թիւնը. ուստի կարծե՛ս այս երեւոյթը քըն-
նութեան և ուշադրութեան արժանաւոր ա-
նոր համար անաւել, որ պարզամիտները
մանաւանդ մեր ազգին՝ սովոր են ան հա-
սարակ առանց հոգո՛ւն քննութեան և
ընտրողութեան ընդունել և Լաւրոպային
լաւ ու վատ նորերով զանազանները և
անոնց հեղինակներէն աւելի մտերմու-
թեամբ ծանայիլ անոնց ազգութեան ներ-
գործութեանը իւրեանց մէջ.

Այնչառարկութեան ճշմարտութիւնը
կհաստատուի կատարելապէս, եթէ մենք
ուղիղ տեսութեամբ քննենք մեր մշ-
կատարուած տխուր իրողութիւնները և
կեանքականաց և աշխարհականաց իւր-
եանց նշանակութիւնը չճանչնալուն նը-
կատմամբ, որոյ բնական հետեանք տխուր
համարուի անշուշտ ոչ միայն ազգացին
լաւորութեան (*), կրօնընդդէմ ուղղու-
թիւնը, այլ նոյն իսկ քաղաքներու և
գիւղերու մշ մասնաւորապէս եկեղեցա-
կանութեան անկումը, և աշխարհական
խեղաթիւը և անկարգ կարծեաց և գոր-
ծողութեանց յաճախումը:

Լաւրոպական քաղաքականութիւնը
միշտ մեծ անդրեցութիւն ունեցած է ա-
րեւելքի և արեւելեան քրիստոնէսոց ժո-
ղովրդոց վերայ. գոնէ մեր այդպէս հա-
մոզուած հմբ վասն զի ի փարձոյ կրնամք
հաւաստել թէ Վաղղիան գերմանական

(*) Մեծ բացառութիւնը չմոռանամք. Եւ.

պատերազմէն առաջ քաղաքական ազդեցութեանց հետ ի միասին քաթոլիկութեան մեծ ազդեցութիւնն ալ տարածած էր յարեւելս մանաւանդ մեր ազգայնոց վերայ, որոյ կայսրութեան անկման հետ զգալի կերպով թուլացաւ նաև քաթոլիկութեան վնասակար գորութիւնը, իսկ գերմանական ազգին հետզհետէ զօրանալը՝ քաթոլիկ Աւստրիոյ մանաւանդ Վաղղիոյ դէմ կանգնած յաղթանակները՝ քանի մի ժամանակէ հետէ մեր ազգին մէջ սերմանուած բողոքականութեան գաղափարներուն սկսաւ նոր կենդանութիւն տալ ընդ ձեռն քանի մի անձանց, որք իրենց դաստիարակութիւնը ընդունած էին բողոքականութեան ազբիւրէն:

Կէս չեմք ուզեր յակնել յանուանէ յիշատակել ասկէ 20, 25 և աւելի տաքիներ առաջ կամ այժմ մեր գրականական անպարիզի մէջ ներգործող քանի մի անձանց անդղիական, գաղղիական կամ քաթոլիկական և գերմանական ուղղութեան հետեւեալները, թէպէտ կարող էինք բաւական ստոյգ տեսութիւններ ընել միայն այս մէկ խորհրդածութիւնը կնիւնք անձին ընելու թէ՛ նոյն իսկ թարգմանչաց ժամանակէն վեր՝ մեր օտարազգի էրթութեան հետ չեմք կարողացած ձուլել նաև ազգայնութեան անհրաժեշտ ոգին ու հայկական կրօնի ունեւնալիք հարապատութիւնը, բաց ի քանի մի բացառութիւններէ, այս ինքն թէ՛ մեր ընդունած ուսումը չեմք կարողացած յարմարցնել կամ ծառայացնել մեր ազգի իսկական պիտոյից, հապա ջանացած եմք ազգայնութեան ծառին հետ պատուաստել այնպիսի օտար գաղափարներ, որք բնաւ

պտուղ չեն կրնար տալ և կամ թէ տան ալ՝ շատ չնչին կլինին և վնասակար այդ պրտուղները. յորպիսեաց են փոքր Ասիոյ զանազան կողմերը ցրուած աննշան թուով հայ—հռովմէականները, հայ—հռոմէները և հայ—բողոքականները, որոց առաջնոց համար Առևսաց բարիխնամ պետութիւնը երջանկայիշատակ Ներսէս Աթուղիկոսին ընդ ձեռն նախարարին ներքին գործոց բացարձակ թոյլտուութիւնը արած էր առանց կանխագոյն լուծման Հայոց եկեղեցին ընդունել՝ կարի իրաւամբ համարելով զանոնք՝ Հայկական եկեղեցիէն թափթրիած զաւակներ:

Աւելեմք ասել թէ մեր զարգացած երիտասարդութիւնը, կամ ինչպէս սովոր է այժմեան գրականութիւնը՝ զայն խաբ ու կենդանի ոյժ անուանել, քիչ անգամ իրեն այդ խաբ ոյժը ազգի իրական պիտոյից օգտիւ կծառայիցնէ. իսկ այն ազգին, յորմէ ընդունել է դաստիարակութիւնը՝ կրնայ միշտ մեծ ծառայութիւններ մատուցանել, ինչպէս կը մատուցանեն արդ շատերը:

Բաւական է ազգի մը մէջ միայն նոր բան տարածելը, հապա լաւ բան պիտի լինի այն միանգամայն և օգտակար, նոր բան կրկնի յանձնաւորութենէ, իսկ լաւ յազգասիրութենէ:

Հայոց ազգը երջանիկ կլինէր թէ՛ այդ ուսումնականները իսկ ի միա առնելով իւրեանց՝ հակազգային դաստիարակութիւնը՝ զոնեալ իւր ամբողջութեան վրէժնաւ տարւառութիւնը չտային գրականական անպարիզի վերայ. իսկ որ և է օգուտ իրենցմէ ազգը մինչև ցայժմ չէ տեսած և յոյս ևս չունի տեսնելու:

Եթէ մեր ազգի յառաջադիմութիւնը կախուած է եկեղեցականաց թիւը թիւն ներք ժողովրդեան հասկացնելէ կրօնի, և եկեղեցւոյ խորհուրդները և այլ ամենայն գաղտնիքները աշխարհաբառ լիզուով իրենց հասկացնելէ, այդ շատ դիւրին իրողութիւն է, և ահա այժմ այդ ծանապարհի մէջ է մեր ազգը:

Ի այց մեր խեղճ ազգի զխումն վերայ փորձելէն առաջ այդ նոր դաստիարակութեան եղանակը՝ լուսէ՛ր արդեօք ընդհանուր պատմութեան և Ս. Գ. րոց մէջ փնտռել անհնել թէ իսկզբանէ հետէ գոյութեան ազգաց, թաղաւորութեանց և հասարակապետութեանց՝ այդ օրինակ դրութեամբ ո՛ր ազգին յաջողեր է բարձրանալ իւր քաղաքական կամ բարոյական կենաց մէջ:

Ո՛ր ազգին մէջ անխօս-նի-նը կամ աշխարհիկ մարդկան եկեղեցականաց գերը յափշտակելու քաջութիւնն և գործունէութիւնը կարողացած է հաստատուն և անդրդուելի ապագայ մը շնորհել այդ ազգին:

Մեր դորա հակառակը կտեսնեմք հին և նոր օրինաց, հին և նոր ազգաց մէջ:

Խորայեւացւոց մէջ Գաւթի և Սողոմոնի հանդարտ և բարեպաշտ թաղաւորութիւնը և այլ թաղաւորաց աստուածպաշտութիւնը կամ կռապաշտութիւնը, մանաւանդ թէ այն ազգին խաղաղ կամ խռովելից վիճակը՝ ակնյայտնի կախումն ունէր հողէն ազգեցութեան և կրօնական զարգացումները աւելնալէն կամ պակսելէն, որոյ հիղինակ և ներկայացուցիչն ի հնումն կհամարէին մարդարէք, իսկ ի

նորումն առաքեալք և անոնց փոխանորդները:

Թող ներքին մեզ ընթերցողք՝ մարդկային կրօնական կենաց այդչափ մեծ նըշանակութիւն տալ, և անկէ կախուած համարիլ թէ մասնաւորաց և թէ ընդհանրութեան բարոյական զարգացումն ու անկումը:

Եւրոպական հօրիզոնի վերայ երեցած կրօնական յեղափոխութիւնները ընդհանրապէս բազմութիւ անմեղ մարդկանց արեան հեղեղներովը ողորած են այլ և այլ երկիրներ և տէրութիւններ, վասն զի այն կրօնական Ժայռայեղ աղաքամար-նի-նը կամ Ժուլեանդո-նի-նը, որք զանազան աշխարհակալներ մղած են ի հնումն և ի նորումն այլ և այլ ազգաց իրաւունքը թանակոխ ընկու՝ միշտ վատ ու ազգաւեր հետեւանքներ ունեցած են, այն աշխարհակալները բնաւ կարող եղած չեն երկու կամ երեք սերունդ շարունակուած տեսնել իրենց աշխարհակալութեանց ոգին *): Սեծին Եղեքսանդրի ընդարձակած աւալ տէրութիւնը, Կափովէոնի աշխարհաստան զօրութիւնը, Եատրդասայ ահաւոր խորհուրդները իրենց կենաց հետ ունայեցած են, իսկ միակերպ վայելու և անհոգ կրօնական-նի-նը, ճիմարեալ առաջնորդները իրենց անբարեպաշտութեան իրողութեամբ և նոր ժամանակները յատկապէս կրօնի փոխութիւնը կրօնական զգացմանց թուանալուն և մեծամեծ պատերազմաց հրդեհներուն նախագուշակն է, որոյ օրինակները շատ անգամ տեսած է Եւրոպան:

(*) Մենք համոզուած ենք որ շատ պատերազմներ հին և նոր ժամանակները յատկապէս կրօնի և անհոգ կրօնական զգացմանց թուանալուն և մեծամեծ պատերազմաց հրդեհներուն նախագուշակն է, որոյ օրինակները շատ անգամ տեսած է Եւրոպան:

Գրեց ինչպէս թէ անանձին անհատ և թէ մասնաւոր ազգերը յաւէտ ապահոված է իրենց քաղաքական՝ ազգային և բարոյական անդորրութեան մէջ, քիչով և իւր սեպհականութեամբ շատանայր անհրաժեշտ պարտք դնելով վերանայ և ազգաց մէջ միայն կրօնը կրնայ սերմանել իւր Բարոյապետ դարձացած ինքնութեան Եկեղեցականաց յետքով:

Անոր ազգին մէջ այն բարոյական գերը ի հնումն կատարած է ազգիս կուսակրօն հոգեւորականութիւնը իւր թագաւորաց և ժողովրդեան վերայ ունեցած մեծ սղփեցութեամբը:

Հայոց ընդհանուր Հայրապետութիւնը, որոյ Մայր Աթոսը միշտ համարուած է Ս. Էջմիածինը, իբրեւ օրինաւոր յաջորդութիւն առաջին Առաքելից Ս. Թադէոսի առաքելոյ և սրբոյ Հօրն մերոյ Վրիդորի Առաքելի, — դժբաւոր ժամանակներէ հետէ ամեն տէրութիւններէ, որոց ձեռքին տակ գտնուած են տիրապետ հայկազունք, ճանչցուած է այն ազգին ներկայացուցիչը թէ կրօնական և թէ քաղաքական նկատմամբ, ուստի և Ս. Էջմիածնայ Պայրագոյն Պատրիարքութիւնը միանգամայն ամենայն Հայոց Մաթուղիկոսութիւնը այդ իւր պաշտօնը ջանացած է յաւէտ կանոնաւոր ու ազգօգուտ կերպով կատարել, որոյ համար իսկ իրմէն կախումն ունեցած է միշտ վեճակներ յուղարկուելիք առաջնորդաց և փոխանորդաց ընդհանուր կամ հասարակութիւնը: Եւ թէպէտ ժամանակի բերմանքը փորձեր փորձած են Ս. Եւթոյ այս գերագոյն իրաւասութիւնը

մերթ ընդ մերթ հարուածել դարձիք տնտեսարան քանի մի հեռաւոր տեղեւոյ առաջնորդները, որոնք թիւր և բմբոսառեղ թեան մը համէ զակաւտելով՝ բուական վնասներ և պառակտումներ պատճառած են ազգային հոգեւոր միութեան, այնու ամենայնիւ Հայոց ազգին բանիմաց և ողջամիտ ազգայիններն որ բարձրաստիճան հոգեւորականներ Ս. Էջմիածնայ հոգեւոր բարձր իրաւասութեան ու նուիրական իրաւանցը պաշտպան ու հաւատարիմ մնալով՝ առանձին Վաթուղիկոսութեանց և ազգային պատրիարքութեանց մէջ սովորած են տեսնել Ս. Էջմիածնայ ընդհանուր Վաթուղիկոսութեան հարազատ փոխանորդութիւնը և համոզուած ալ են, որ ասոնց փոխադարձ պարտուց և իրաւանց ծանօթութիւնը միայն կրնայ ազգի կղերականութիւնը առաջնորդել ի յառաջադիմութիւն ազգային դորձառնութեանց և պահել ազգիս կրօնական և քաղաքական ամբողջութիւնը:

Եյս այսպէս լինելով՝ շատ ծիծաղելի է քանի մի ժամանակէ հետէ մեր ազգային գրականութեան մէջ ծագած խորհուրդը՝ թէ կղերականութեան գոյութիւնը այն արդեօտ տեղի ունենալ մեր ազգին մէջ, որ ինդկը յարուցողաց մեր ազգի պատմական կենաց ունեցած անհնարին ազդեցութեան անուրանալի հետեանքն է: Ըստ մեզ այժմ աւելի յարմար ժամանակ էր խորհել հոգեւորականաց և աշխարհականաց միանգամայն թէ ինչպէս կարելի էր աւելի շուտ արդիւնաւորել ամենայն Հայոց Վեհափառ Վաթուղիկոսին ձեռնարկները հոյեկեղեցական

նութիւնը կրթիւնը լուսաւորելու հա-
մար, և կրթին ձեռքով Հայ Վարդա-
նեքն ու ժողովուրդը, որ ինչպէս ասա-
ցինք, միշտ անոնց իրաւասութեան ու
հովանաւորութեան ներքոյ գտնուած են,
աւելի բարեկարգ պայման հոգեւոր և բա-
րոյական կացութեան վերածելու համար:

Այս թիւը ենթադրելու է թէ մեր
ազգը իրաւամբ մեղադրուած է անմիա-
բանութեան մէջ քանի որ նորաօրինակ
ներքէ այժմ իսկ կոնստանտին յայտ, որ
Լճմիստնայ մէջ Հայկական կրօնի և լեզուի
վերականգնութեան գեղեցիկ գործը որ-
ծարծելու ժամանակ, անդին մեր արար-
ածն արարեալները կրեմն կղերական
նութեան գոյութեան ինդիքը անբնական
տակ կ'ընեն, և կրեմն ալ հակակրօն ու
հակազգային զգացմանց մէջ կ'իտարկուին,
առանց խնայելու եկեղեցականաց համբա-
ւը արադաւորելու մտաքամին տառապե-
ներով և օտարոտի խորհրդածութիւնն-
ներով, որոնք գորդնելուն դաստիարա-
կութեան շաղկ, գոյնը և գեղակը կ'աւա-
ղեն այլ ջամբա ընթերցողաց առջև:

Ա. Լճմիստնի իրաւաւորը դնեցած
պարտուց զգացումը ամեն ժամանակէ ա-
ւելի այժմ զգացած կերևի, իւր ժողովն-
դաւորաց աննախանձ սիրով բարեկերթ
դաստիարակութեան խնամքը մաքակա-
րարելով. ընդ նմին չմոռանար իւր ազգի
քահանայից և անոնց միջնորդութեամբ
հայկական ազգի հետ ունեցած անբա-
ժանելի կապակցութիւնը. կապակցու-
թիւն, զոր հարազատ մայր մը իւր հա-
րազատ որդեաց հետ պիտի ունենայ ան-
շուշտ: Այս վսեմ զգացման արդիւնքն է
հայկական ձայնադրութեան կամ եկե-

ղեցական երաժշտութեան միակերպու-
թեան աւարածելու փոխը, և քահանա-
յացուաց մեծաւ ընտրանք ձեռնադրու-
թիւնը, որ ըստ մեզ աւելի խնտութեամբ
պիտի լինէր կամ պէտք է լինի քանի մի
ժամանակէ յետոյ ըստ բարենպաստակ հոն-
դակի Մեհափան Հայրապետի, որ Հայ-
նադրութեան հետ անշուշտ կ'ապահանջէ
նաեւ զոնէ քանի մի կարեւոր սուսմնական
առարկայից զխնութիւնը:

Ա. Լճմիստնի կուսակրօն հոգեւորա-
կանները որչափ ալ մօտ համարուին մեր
ազգային ներքին կենաց իբրեւ Հոգոյ Ար-
թուղիկոսաց կողմանէ առաջնորդներ, մո-
խանորդներ, հովեներ, և քարոզիչներ
և նորա անմիջական ներկայացուցիչնե-
րը ամենայն հայրենակ վեճակաց մէջ ի
մօտոյ փոխտանելու համար ժողովրդեան
հոգեկան, սուսմնական և բարոյական պի-
տայից, սակայն իրօք այնչափ մօտ յարա-
բերութեան չունին, որչափ ի սկզբանէ
հետէ ունեցած են ամենայն ազգաց մէջ
երեցները կամ քահանաները:

Քահանայից սենեցած ազդեցութիւ-
նը մեր ժողովրդեան վերայ ընդ ձեռն կը-
րօնի և քահանայական անձնաւորու-
թեան ներքին և արտաքին վսեմ և պատ-
կաւելի յատկութեանցը՝ շատ և շատ մեծ
է. մեր ազգային յառաջադիմութեան մէջ
մի քահանայն կրնայ անտարակոյս հարիւր
սուսմնական աշխարհականի արդիւնք
արտադրել եթէ չափաւոր կամ հաւասար
ուսման տէր լինի. մէկ խելացի և կրօնա-
սէր քահանայ մահը մարդաշատ քաղա-
քի մը մէջ զարմանալի տպաւորութիւն
կ'ունենայ բոլոր հասարակութեան մը-
տաց վերայ և յիս ժամանակաց այդ կո-

բուստը զոգցես... անփոխարինելի կլինի մանաւանդ մեր ազգի ներկայ դրութեան մէջ *)

Սէկ կրօնի անհատ աւելի չուր քան միայնաբար աշխարհական զօրութիւնը կրօնայ համոզել ժողովուրդը ի բարին կամ ի չարն, ի պաշտպանութիւն կամ ի կոբուստ հայրենեաց, որոյ երկուքին ալ որ լախալի և ցաւալի օրինակները ունինք ազգային պատմութեան մէջ :

Պակաս չեն այն մեր ազգային պատմութեան մէջ այնպիսի կէտեր, որք մեր ընդ մեր ի պատկերացնեն կրօնի բարեբեւեւ և անկասկածաւոր արդիւնք է կրօնական բարեխնամ գաղափարական լեւան : Իսկ երկրորդը ազգաւոր գիտական լեւան : Որ ազգասէր նկատած չէ հին դերորդ դարու ժամանակի հայրական կենաց բարոյական և դաստիարակական զարգացման մէջ կրօնական յառաջադիմութիւնը, և դարձեալ Բագրատունեանց վերջերը և յատկապէս Անեցւոց վերայ նկատուած անբարոյականութեանց մէջ կրօնի անկումը, զոր կաւանդին մեզ ժա-

նախ քան ի մեր ժամանակները

(*) Բահանայութիւնը սովոր է ամենայն ազգաց մէջ առ հասարակ վայելել ժողովրդեան առանձին վատահոլութիւնն ու համակրութիւնը որ նշանակէ ապացոյց է ժողովրդեան բնական ջերմեռանդութիւնը առ հոգեւորն : Հատ անգամ քահանայք զժողովուրդն կհալուեն իրքե հոգեւոր և մարմնաւոր գաղափար միանգամայն թող չտալով յատասիրութեամբ ըմբռնուիլ և շնչին դէպքերու համար գաղափարաւորներ յաճախելով վրդովել զնկատեալ կենաց նահապետական ընթացքն որ արդարեւ գովելի բան է և քահանային վարուց սրբութեանն ու առաքինութեանը արդար ապացոյց :

մանակին պատմագիրներն ալ և կհաւաքին Անի քաղաքին կործանման պատճառ, անոր բնակչաց ցիր և ցան լինելուն առիթ, որոնք հուսկ ուրեմն կրօնամոլութեան մէջ կորուսին իրենց լեզուէն ու ազգութիւնը հեռաւոր Ահհապանի մէջ :

Կրօնական անկման հեռեանքը ուրիշ կերպ լինել չկրնար և նախ իւր աւերիչ զօրութիւնը կակսի ընել հոգեւոր դասուն վերայ, ինչպէս Ահհապանի հայոց նկատմամբ ըրած էր Կառաճու և ալ Բագրատ : Արիւր չեպիտեղծօրին վերայ :

Նշեալէս կլինին վիճակային աւաջնորդաց և փոփանորդաց զանցառութեան հեռեանքները ի պարտա հաղանդութեան իւրեանց առ Սայր Աթոռն և առ Սահ. Պահակալ նորին, որոյ օրինակները եղած են և վնասած Աթոռոյ և ազգին իրական պիտոյից կատարմանը ամեն ժամանակ :

Ապա ուրեմն քաջ գիտնալով մեր և ընդհանուր ազգի նկեղիցականութեան փրկարար և կորստական երկու ծայրահեղ յանկութիւնը, որոց փրկարար զօրութիւնը ապահովուած է սեամամբ և գիտութեամբ իսկ կորստականին աղբիւր է ուսումնատեղութիւնը, յորմէ կ'առաջագոյն բարոյական և հոգեւոր թերութիւնները կ'ելլեցականաց և աշխարհականաց միանգամայն առանձին ջանք պիտի լինի Կահանայի բարեխնամ գաղափարականութեանը, և կրնանք ասել համարձակ թէ՛ զուգընթաց և հաւասար պիտի լինի այն կուսակրօնից դատախարակութեան հետ վասն զի ինչպէս վերը ցոյց տուինք, նոյն և այժմ կհաստատուի, որ քահանայու-

Թիւնը անբովանդէ մեր կուսակրօն հազեօրականութեան հետ այնպէս, ինչպէս որ ընդհանուր ազգը Սայր Ա. Եթոռոյն հետ կապուած միացած է կրօնական անխղիւի կապերով, և քահանայք անհրաժեշտ միջնորդ և գործի են Ա. Եթոռոյ և ժողովրդեան մէջ լինելիք յօրատե սիրայիւր կապակցութեանը:

Աւրեֆն աւելի Ա. Եթոռոյ վերայ կը ծանրանայ զանոնք բարեկիրթ վեճակի վերածելու պարտքը դործակցութեամբ վեճակաւոր առաջնորդաց քան եթէ ժողովրդեան, որ այդ բարեմիա խորհրդոյ իրագործութեան համար պարտական է իւր նիւթական ձեռնտուութիւնը ևս չխնայել, ինչպէս որ չէ խնայած միշտ՝ չգայթակղելով բնաւ լրագրաց տուարկութիւններէն, որք կաքնին հերձուած յարուցանել մեր հասարակաց Սօր դէմ իւր հարադատ զաւակաց ձեռքով, որոց կ'իթլաղրեն իրենց ինքնուրոյն և տարօրինակ դրութիւն մը ունենալ, զոր միաբանութեան և ազգայնութեան թըշնամի անձանց դործ է ներշնչել ի կորուստ ազգային և հոգեւոր ներդաշնակութեան:

Ժողովրդեան աշխատանք լաւ բան է միայն իւր օգուտը ծանչնալու, և ո՛չ գէպ ի իւր վնասը և կործանումը դիմելու համար:

Արօնական մի ազգի՝ ինչպէս է մեր Հայ ազգը՝ քուն կը ջանկութիւնը կկացանայ իւր կրօնական զգացմանց մէջ, իւր ուսումնաւորութեան մէջ, իսկ մեր ազգի նկատմամբ՝ իւր կուսակրօն հոգեօրականաց և յատկապէս իւր ահմայից բարեխաճ և բարեկրօն դաստիարակութեան մէջ ալ:

Մեր այս խորհրածութիւնը արժան կհամարուիք կեքել մեծահոգակ Ամարթիւն Գաղղեացի բանաստեղծի քահանայից վերայ ըրած մէկ հառուածին թարգմանութեամբ, որ մեր անտութեանցը քաջանայական սուրբ կոչման վրասեմութիւնն ու գերադանցութիւնը գեղեցիկ կերպով դուրս կցնակեցրնէ:

Եհստասիկ այն պարբերութիւնը:

Իւրաքանչիւր ծխոյ մէջ ընտանիք չոնկեցող մարդ մը կայ, մարդ մը՝ որ ամենայն մարդոյ ընտանիքէն կհամարուի, զոր կհրաւիրեն իբրեւ վկայ, խորհրդական, և կամ իբրեւ դործակատար քաղաքական կենաց վսեմ աջոյն դործառնութեանց ժամանակ, առանց որոյ ձեռնիկն ու մեռնիղդ անկարելի է այն՝ որ զմարդ կընդունի մօրը ծոցէն և միայն գերեզմանի քով կ'իթողու, կորհնէ և կսրբագործէ մանկական օրօրոցը, ամուսնութեան անկողինը, մահուան մահիճն ու գերեզմանը, մարդ մի, զոր աղայք սիրել կողմին և յորմէ կպապկառին ու կվաթնան, զոր անձանթ մարդիկն անգամ Հայր եկօչեն, որոյ առջեքը խտտոնեայք իւրեանց ամենագագանի խոստովանութիւնները կմերկանան և արցունքները կհեղուն, մարդ մը, որ միւթաբէլ է իւր գրութեամբ հոգեւոր և մարմնոյ ամենատեսակ թշուառութեանց, պարտաւորական միջնորդ է հարստութեան և աղքատութեան մէջ, որոյ գուռը կզարնեն հետզհետէ աղքատն ու հարուստը, հարուստը իւր ողորմութիւնը շնորհելու ի ծածուկս իսկ աղքատը զայն առանց կարմրելու ընդունելու համար: Այն՝ որ թեպէտ ընկերական ոչ մի կարգէն չէ, բայց

